

Herkennen wat je werkelijk bent

Interview met Charles Taylor

De Canadese filosoof Charles Taylor is in. Zijn vuistdikke hoofdwerk *Sources of the Self* wordt in Nederland en Vlaanderen druk becommentarieerd en *De malaise van de moderniteit* is inmiddels aan de tweede druk toe. Vreemd is die populariteit niet. Taylor verdedigt het belang van onze 'innerlijkheid' - en daar snakken velen van ons kennelijk naar. Een gesprek over authenticiteit, zelfcreatie en *new age*.

DOOR MARJAN SLOB

Het is een verrassend lange man die zijn werkkamertje op de campus van McGill University binnenstapt. Een stapeltje boeken van Rousseau onder zijn arm, schoenen beschermd tegen de sneeuw door een soort overschoenen van afgesneden kaplaarzen. De professor biedt een stoel aan met uitzicht over de ijsblauwe skyline van Montréal. 'De kou valt u zeker niet mee hè. Ik ben hier geboren. Ik weet niet beter. Maar het is veel, vier maanden sneeuw per jaar.' Het zal tijdens die lange winters zijn dat Charles Taylor (1931) zich over Hegel, Heidegger en Merleau-Ponty boog en aantekeningen maakte voor *Sources of the Self*, waarin hij het ontstaan van de moderne identiteit vanaf Augustinus beschrijft. Sinds die begindagen van het christendom beschouwen wij westerlingen ons al als wezens met een diep innerlijk leven, schrijft Taylor in zijn boek.

Een andere belangrijke rol is weggelegd voor de achttiende-eeuwse romantici. Zij hielden ons voor dat onze allerhoogste taak erin gelegen is om dat unieke innerlijk tot uitdrukking te brengen. De 'articulatie' van onze 'authenticiteit' is ook voor hedendaagse westerlingen een richtinggevend ideaal, stelt Taylor. Maar sommigen van ons begrijpen dat ideaal niet goed. Zij vragen respect voor alles wat uit hun innerlijk opborrelt en dat is volgens Taylor niet de bedoeling. Niet elk innerlijk is even belangwekkend, niet elke vorm van expressiviteit is onze aandacht waard. Werkelijk authentieke mensen drukken waarden uit die andere mensen ook als waardevol erkennen. Taylor geeft hiermee een fraaie draai aan een ideaal dat op het eerste gezicht nogal individualistisch overkomt: zonder kritische vrienden wordt onze zelfexpressie letterlijk waardeloos.

- *U houdt niet van een gemakkelijk soort relativisme, in de trant van: 'Ik doe iets belangrijks, jij doet iets belangrijks en wat kan ons het schelen dat we verschillende dingen belangrijk vinden.' Wat zijn precies uw bezwaren tegen een dergelijke houding?*
'Mijn bezwaar is dat niemand daar werkelijk naar kan leven. Er zit dus iets onoprechts, iets niet geheel authentieks, aan deze opstelling. Als we nadenken over wat we behoren te doen, of wie we zou-

den moeten zijn, dan zijn onze overwegingen niet van het slag waar anderen wat ons betreft makkelijk mee van mening kunnen verschillen. Zo tolerant stellen we ons alleen op zodra het gaat over zaken waar we allemaal enigszins relativistisch over zijn - over wat lekker eten is, bijvoorbeeld. Maar over eten denken we dan ook op een andere manier na. We vragen ons niet af: "Behoor ik dit te eten?" We eten.'

Muziek

'Het sympathieke van de mensen die jij beschrijft is, dat ze de keuzen van andere mensen willen respecteren. Dat respect duwt hen in de richting van dit soort relativisme. Maar uiteindelijk is hun relativisme niet houdbaar. In veel gevallen spreekt er ook geen werkelijk respect uit. Je staat anderen wel toe om anders te zijn, maar intussen heb je niet zo'n hoge pet van hen op.'

- *In uw werk lijkt het concept van authenticiteit de kloof tussen individu en gemeenschap te overbruggen. Hoe werkt dat?*
'Als we de consequenties van het ideaal van authenticiteit bekijken, dan moet het ons richten naar een begrip van het goede, naar dat wat werkelijk belangrijk en waardevol is. En de meeste van die werkelijk waardevolle dingen zullen ons verbinden met andere mensen. Hetzij

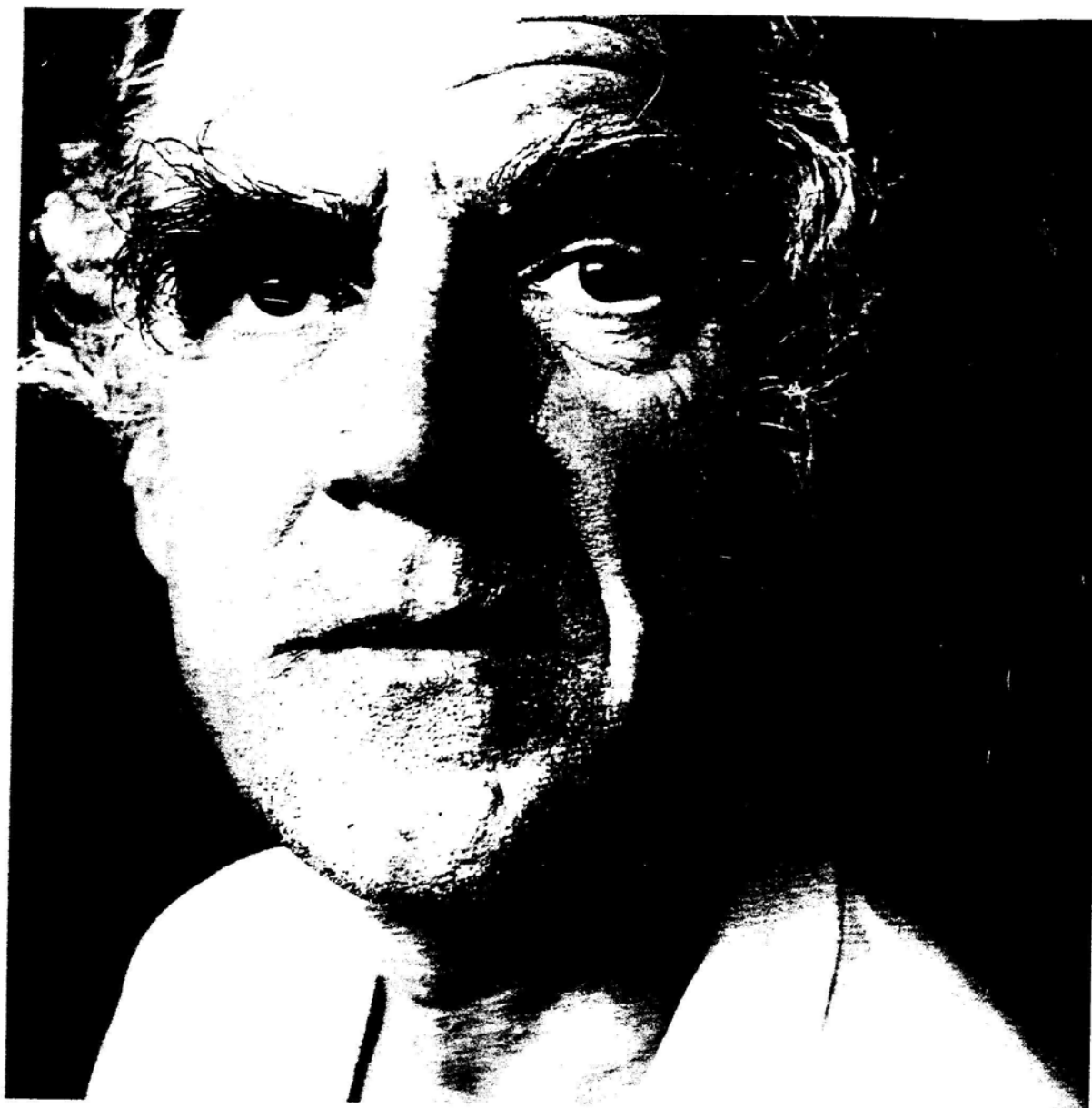

FOTO: STIVE PAKK. AFKONING UIT PAKES FOTOBOKER PHILOSOPHERS

Charles Taylor: 'Niet elk innerlijk is even belangwekkend'

omdat het dingen betreft die we delen met andere mensen, hetzij omdat het dingen zijn die we alleen kunnen begrijpen vanwege onze relatie met anderen. Ik bedoel: het luisteren naar muziek is enorm waardevol in mijn leven. Hoe zou ik ooit naar muziek kunnen luisteren als er niet om te beginnen een beschaving was die mij componisten en muzikanten en cd-spelers bracht? Of zonder de geschriften van muziekkeners waardoor ik de composities beter kan begrijpen?

'Natuurlijk kan ik in mijn eentje van muziek genieten. Maar ik zou muziek nooit kunnen waarderen, en mijn begrip

ervan verdiepen, zonder deze wisselwerking. Dus: elke variant van het authenticiteitsideaal die niet triviaal is, of die zichzelf slecht begrijpt - en daar zijn er genoeg van, *right?* - brengt ons uiteindelijk terug naar wat ons verbindt met andere mensen.'

'MET HET MODERNE INDIVIDUALISME ONTSTOND DE DEMOCRATIE'

- Nederlandse critici betichten u van nostalgie, omdat zij menen dat u het model van het goede leven uiteindelijk in het

christendom vindt. Bovendien zou u de gemeenschap belangrijker vinden dan het individu.

Verbaasd: 'Er is niet zoiets als een individu in tegenstelling tot een gemeenschap! De opkomst van het moderne individualisme is zelfs gepaard gegaan met de opkomst van een nieuw begrip van de gemeenschap. Mèt het moderne individualisme ontstond de democratie. Want waar individualisme een moreel ideaal is, kent men noodzakelijk nog een ander ideaal: een ideaal van wat de maatschappij zou moeten zijn, van hoe je een mens temidden van andere mensen behoort te zijn.'

'Individueen moeten het idee hebben dat ze deel uitmaken van de samenleving. Als burgers zich niet voldoende met het beleid kunnen identificeren, dreigt de samenleving uiteen te vallen. In sommige delen van Soweto in Zuid-Afrika is de publieke orde totaal afgebroken. Daar kun je mensen zien die zich niet verbonden voelen met de gemeenschap. En dat is niet zo'n prettig schouwspel.'

'En wat dat idee dat ik terugverlang naar een christelijke gemeenschap betreft, weliswaar ben ik een praktizerend katholiek, maar een van de dingen waar ik juist zo blij om ben, is dat we een *anti*-christendom hebben meegemaakt. Het christendom is een groot gevaar voor het christelijk geloof. Met christendom bedoel ik dan de poging van de beschaving om in haar organen het christelijk geloof te weerspiegelen - in de regering, de gebruiken, de instituties enzovoort. Iets wat Europa meer dan duizend jaar lang heeft geprobeerd.'

Niet dat het duizend jaar lang pure elende was. Ik ben niet nostalgisch, maar ik ben ook niet zo iemand die vindt dat het verleden een ramp was. Ik heb geen voerste gevoelens in één van beide richtingen. Ik denk wel dat we zoiets waarlevols als de universele rechten van de mens pas na het christendom konden formuleren. Zo'n liberaal idee krijg je er niet door zolang één bepaald metafysisch of religieus stelsel de samenleving omineert.'

We proberen allemaal onze authentieke identiteit te 'articuleren', om een favoriete term van u te gebruiken. Die identiteit inden we deels in de cultuur, maar we moeten haar voor een belangrijk deel zelf instrueren.

nikt: 'Je kunt ervaren dat je je identiteit vindt, in de zin dat je erachter komt waar het in je leven werkelijk om draait, dat echt belangrijk voor je is. Dat is een soort ontdekking. Tegelijkertijd kun je je ontdekking vaak alleen maar doen als je de taal waarin dit soort onderwerpen kunnen worden aangestipt verder ontwikkeld. Je hebt een taal nodig waarin je vragen kunt stellen, mogelijkheden kunt exploreren. Vaak moet je die taal zelf bouwen en creëren. In die zin is de articulatie van je identiteit meer dan een kwestie van ontdekken. Er zit een belangrijk element van maken bij.'

gedicht

Species om deze reden kun je ontdekken en creëren niet zomaar tegenover elkaar stellen. Er zou louter sprake zijn

van "ontdekken" als je dat wat jouw identiteit goed omschreef gewoon kon plukken uit een arsenaal van al bestaande alternatieven. In vroeger tijden werkte het misschien een beetje zo. De alternatieve identiteiten die voor mensen openlagen, werden al als volkomen gearticuleerd beschouwd. Maar in de moderne cultuur hebben we het sterke gevoel dat onze identiteit tot op grote hoogte iets is wat we vers moeten formuleren. Gedurende ons leven merken we: "Ik dacht dat het me hierom ging, maar nu zou ik mijn keuzen toch anders formuleren." En dat is het vlak waarop het creatieve werk, dat wat ik articulatie noem, zich afspeelt.'

'Maar hoewel er een creatief element kan zitten in het ontwerpen van deze nieuwe talen, levert de articulatie van je identiteit uiteindelijk weer een gevoel van ontdekking op. Het doel van een nieuwe taal is dat ze je in staat stelt om te herkennen wat je werkelijk bent. Dus in zekere zin staat de ontdekking voorop. Maar het creëren maakt deel uit van het pad.'

'IN DE NEW AGE HERLEVEN DE THEMA'S VAN DE ROMANTIEK'

- *U zegt dat we via nieuwe woorden ontdekkingen doen.*

'Ja. We ontwerpen nieuwe woorden om iets over onszelf te ontdekken.'

- *Ontdekkingen waarvan we kennelijk al weten dat ze waar zijn.*

'Die we herkennen zodra we ze hebben gedaan. Vergelijk het met een gedicht schrijven. Je probeert een strofe, nog een strofe, nog een strofe, en dan schrijf je er één waarvan je weet: dat is 'm. Dat is een soort vinden. Maar zonder het maken, zonder de worsteling om nieuwe uitdrukkingen te creëren - misschien betreft het wel een volkomen nieuw

Op 15 mei houdt Taylor een lezing in De Balle in Amsterdam, getiteld *Romanticism, language and art*. Informatie: tel. 31-(0)20-6271662. Onlangs verscheen bij uitgeverij Boom Taylors *Multiculturalism*. Uitgeverij Kok Agora heeft dit jaar zijn *Malaise van de moderniteit* herdrukt en brengt dit najaar *De politieke cultuur van de moderniteit* uit, een keuze uit de essays in *Philosophical Arguments*.

woord, *right?* - zonder die strijd zou je het moment van vinden niet hebben.'

- *U onderstreept in uw werk het belang van het romantische gedachtegoed. In de romantiek leefde dat idee van zelfontdekking via creatie heel sterk. Ook het idee dat wij mensen wezens met een diep innerlijk zijn, hebben we volgens u geërfd van de romantici. Filosofen en wetenschappers die een computermodel van de geest propageren, lijken zich niet veel van dit idee aan te trekken. Zijn deze onderzoekers niet romantisch genoeg naar uw smaak?*

'Ik denk dat ze een soort gespleten geest hebben. Als je hen zou vragen naar hun liefdesleven, dan krijg je hen op dezelfde manier aan de praat als de meeste mensen. Ze leven dus niet naar hun eigen wereldbeeld. Hun theorie kan niet tippen aan hun daadwerkelijke ervaringen.'

- *Dat zullen ze zelf wel inzien. Ze hebben alleen de hoop, het verlangen, dat ze iets aan het formuleren zijn wat uiteindelijk alles kan omvatten.*

'Ja, maar dan..' (neemt een oud nummer van *Filosofie Magazine* op) .. 'hier heb je mijn oude vriend Dan Dennett. Wat doet Dan? Hij erkent dat bewustzijn een probleem is. Vervolgens probeert hij het weg te redeneren. En ik denk dat hij er een potje van maakt. Zijn boek, *Het bewustzijn verklaard*, verklaart het bewustzijn in feite gewoon niet.

- *Misschien is dat ideaal van trouw zijn aan je diepste gevoelens meer verankerd in de populaire cultuur dan in de wetenschappelijke traditie die Daniel Dennett verder probeert te brengen. Ziet u overeenkomsten tussen de new age en de romantiek?*

'Ja. Ze hebben dezelfde wortels. De romantici ontwaarden een diep schisma tussen denken en voelen, tussen mens en natuur en tussen mens en samenleving. Zij ondernamen een poging om deze drie kloven te overbruggen. *New age*-aanhangers proberen dat ook. In de *new age* herleven in mijn ogen dus de thema's van de romantiek. En de bron van de onvrede is ook hetzelfde: het gevoel dat wij ten onrechte vijandig tegenover de natuur staan. Beide stromingen wijzen op de beperkingen van de instrumentele rede.'

Elite

'Verskil is wel dat aan het einde van de achttiende eeuw alleen de culturele elite

romantici ontwaarden drie kloven: tussen denken en voelen, tussen mens en natuur en tussen mens en de samenleving.'

h druk maakte om dergelijke thema's, wyl *new age* alle lagen van de maatschappij doordrenkt. Iedereen kan nu *new age*-tijdschriften en -boeken kopen. ik zie nog een ander verschil. De mens tussen een religieuze en een humanistische levensinstelling is in de *new age* wel zéér poreus geworden. Dat gold ook al een beetje voor de romantiek. De voor Hugo kon van een orthodoxe katholicus veranderen in een vrijdenker, en Friedrich Schlegel werd van een ongelovige tot een gelovige, zonder dat deze romantici zelf vonden dat zij in hun levenswijze een carrière ... werkelijk van gedaante waren veranderd. Maar tegenwoordig is het behoorlijk moeilijk om

de fenomenen van de *new age* te categoriseren. Je weet vaak niet of je van doen hebt met een religieus geloof of met een geloof in menselijke ontwikkeling, of met nog iets anders.'

- U stelt new age nu voor als een gezonde beweging. Maar new age is ook ergerlijk anti-politiek. Belijders van de 'nieuwe tijd' voelen zich verantwoordelijk voor hun eigen welzijn en voor dat van de kosmos, en alles daar tussenin kan barsten.

Aarzelend: 'Well, het is denk ik wel mogelijk om *new age* zo te definiëren dat er alleen mensen van dit slag in zitten. Maar er zijn ook mensen die veel verantwoordelijkheid op zich nemen in de

ecologische beweging, of in groene partijen, en die mensen zijn in sommige van hun denkbeelden niet ver verwijderd van de *new age*. Dus misschien is het wel kunstmatig om hier de grens te trekken. Er is een hoop rotzooi in de *new age* en een hoop dat de moeite waard is, zal ik maar zeggen.'

- Dat lijkt u steeds te willen zeggen.

'Dat betekent misschien gewoon dat we het gespreksonderwerp verkeerd formuleren. Als je verkeerde categorieën gebruikt, dan kun je niets zeggen. Het is net als met authenticiteit. Er zijn vormen van authenticiteit waarbij mensen verantwoordelijkheid nemen voor alles wat belangrijk is, en die vormen vind ik prachtig: ze behoren tot de grootste prestaties van de moderniteit. Er zijn ook vormen waarbij een triviaal soort verschil met anderen de toon aanvoert. Dat zijn de soorten authenticiteit die samengaan met dat slappe relativisme. Het is goed mogelijk om in detail te zeggen wat je van beide vormen vindt, maar als je algemene uitspraken gaat doen, beland je in een val. Dan ga je hoe dan ook iets belachelijks zeggen. Je zegt: "Het is allemaal rotzooi" - en dan gooi je met het schuim enkele van de mooiste prestaties van de moderniteit weg. Of je zegt: "Het is allemaal prachtig" - en dan liften er enkele totaal mismaakte varianten mee. Dus: het is van belang om je vragen op het goede niveau te stellen.'

'WE MOETEN VERSCHILLEN NIET UITBANNEN. WE MOETEN ER MEE ZIEN TE LEVEN'

'Als filosoof heb je het volste recht om algemene vragen te stellen hoor', zegt hij als hij mijn blos opmerkt. 'Ik zeg dit waarschijnlijk vooral omdat ik mijn hele leven al politiek actief ben. En dat geneest je van het maken van grote, algemene oordelen, die je eenvoudigweg niet op een verantwoordelijke manier uit zou kunnen voeren.'

- U heeft uw stem geroerd in het referendum over de vraag of de overwegend Franstalige provincie Québec zich moest afscheiden van de rest van Canada.

'Ja. Ik was tegen. Ik vind niet dat we verschillen uit moeten bannen. We moeten er mee zien te leven.'